

Handlingsplanen, Tyskland

Mål og tiltak	2
Europa	2
Forsvars- og sikkerhetspolitikk.....	3
Økonomi og næringsliv.....	4
Energipolitikk	6
Nordområdene.....	7
Klima- og miljøpolitikk.....	8
Forsknings- og innovasjonssamarbeid.....	9
Utdannelsessamarbeid.....	11
Kultursamarbeid.....	13
Justispolitikk og toll- og politisamarbeid.....	15
Transportsamarbeid.....	16
Familie- og likestillingspolitikk	17
Regionalt samarbeid.....	18
Profileringsarbeid.....	19
Oppfølging.....	20

Handlingsplan

Denne handlingsplanen viser hvordan vi konkret skal følge opp målsettingene i regjeringens Tyskland-strategi. Handlingsplanen skal være et levende dokument som gir mulighet for å inkludere nye tema og saksområder. Enkelte tiltak vil kunne være dekkende for flere saksområder.

Mål og tiltak

Europa

Målsetting: Tett samarbeid med Tyskland for å sikre gjennomslag for norske interesser i EU/EØS-saker og Schengen-saker, bruke det europeiske samarbeidet til å gjennomføre regjeringens politiske prioriteringer og medvirke til å finne felles løsninger på felles utfordringer i Europa.

Bakgrunn:

Tyskland har som EUs ledende medlemsland stor påvirkningskraft og vist åpenhet og vilje til dialog med Norge om EU/EØS-spørsmål og Schengen-saker.

Tiltak:

- Bruke bilaterale kontakter til å formidle norske synspunkter på utviklingen av nytt EØS- og Schengen-relevant regelverk på et tidligst mulig tidspunkt i EUs politikkutforming. Dette krever tett samarbeid og informasjonsutveksling mellom departementene, ambassaden i Berlin og EU-delegasjonen i Brussel. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, berørte fagdepartementer, ambassaden i Berlin og EU-delegasjonen i Brussel.
- Ytterligere styrke de meget gode bilaterale relasjonene på politisk nivå. En målsetting at alle statsråder etablerer direkte kontakt med sine tyske kolleger, slik at samarbeidet mellom Norge og Tyskland i EU/EØS-saker gis prioritet både i Oslo og Berlin. Ansvarlig: Berørte fagdepartementer og ambassaden i Berlin
- Videreføre ordningen med utplassering av norske og tyske diplomater i hverandres utenriksdepartement. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og Utenriksdepartementet.

- Hvert departement sørger for å etablere et bredt nettverk på embetsnivå i Berlin. Ordningen med utplassering av norske og tyske departementsansatte i hverandres fagdepartement videreføres. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og berørte fagdepartement.
- Opprettholde praksisen med gjennomføring av årlige europapolitiske konsultasjoner på embetsnivå. Ansvarlig: Utenriksdepartementet og ambassaden i Berlin.

Forsvars- og sikkerhetspolitikk

Målsetting: Utvikle og utdype det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet bilateralt og innen rammen av NATO. Det er i norsk interesse å holde tyske myndigheter informert om norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk, herunder nordområdepolitikken. Norge ønsker også å søke støtte fra Tyskland i sikkerhetspolitiske saker i NATO. Det er ønskelig å videreutvikle et bredt samarbeid innen utvalgte militære kapasiteter og fagområder, inkludert konseptutvikling, materiellanskaffelser, operasjoner og drift, både for å opprettholde bredden av våre militære kapasiteter og videreutvikle fagmilitær kompetanse. Det er videre ønskelig med økt tysk militær tilstedeværelse i Norge gjennom trening og øving for å opprettholde evnen til å samarbeide militært også etter ISAF-operasjonen. Forsvaret bør aktivt bidra til norsk-tysk teknologi- og industrisamarbeid, primært innen forsvarssektoren, men også på andre områder av sikkerhetspolitisk betydning.

Bakgrunn: Tyskland og Norge har innen utenriks- og sikkerhetspolitikken overveiende sammenfallende interesser, syn og standarder. Tyskland er en sentral NATO-alliert som Norge samarbeider stadig tettere med. Det er ønskelig å opprettholde og å videreutvikle dette samarbeidet. Tyskland har presentert et konsept om å samarbeide enda tettere med utvalgte allierte i NATO. Norge er et av de landene som Tyskland ønsker et nærere samarbeid med, og det vil fra norsk side være aktuelt å bidra med utvalgte styrker innenfor dette konseptet. Det sikkerhetspolitiske samarbeidet må understøttes av konkret militært samarbeid.

Tiltak:

- Videreføre årlige norsk-tyske sikkerhetspolitiske konsultasjoner. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og ambassaden i Berlin.
- Gjennomføre årlige faglige konsultasjoner om nedrustning og ikke-spredning. Ansvarlig: Utenriksdepartementet og ambassaden i Berlin.

- Videreføre konsultasjoner på embetsnivå om samarbeid knyttet til sivil krisehåndtering og gjenoppbygging i land der Tyskland og Norge er aktive, som i Afghanistan. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Justisdepartementet og ambassaden.
- Videreføre årlige fagmilitære konsultasjoner på grenstabsnivå. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet/Forsvaret.
- Videreutvikle kontakten som er etablert for løpende informasjonsutveksling gjennom gjensidig utplassering av norsk forbindelsesoffiser i Potsdam, samt avdelinger i operativt samvirke. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet.
- Tilby å tilrettelegge for regelmessig trening av tyske luft-, sjø- og landstridskrefter i Norge. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet.
- Samarbeide om konkrete bilaterale og multilaterale materiellprosjekter. Herunder identifisere og utvikle kapasiteter med potensial for felles materiellanskaffelser/-oppgradering, utdanning, prosedyrer og logistikk. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet.
- Identifisere og utvikle komplementære system og kapasiteter som grunnlag for felles deltagelse i operasjoner. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet.
- Videreutvikle kunnskapene om Tyskland og det tyske forsvaret gjennom regelmessig å ha norske elever ved tyske kompetanse- og utdanningsinstitusjoner. Ansvarlig: Forsvarsdepartementet.

Økonomi og næringsliv

Målsetting: Støtte norsk næringslivs satsning på det tyske markedet med best mulig rådgivning, aktive profileringstiltak og konkrete samarbeidstiltak med næringslivet.

Bakgrunn: Tyskland har Europas klart største økonomi, og er Norges nest største eksportmarked. Et enda tettere samarbeid med Tyskland er derfor svært viktig for norsk verdiskapning. Samarbeidet mellom Innovasjon Norge og ambassaden i Berlin bidrar positivt til den totale servicen som ytes norsk næringsliv på det tyske markedet og sikrer en enhetlig profilering av Norge i Tyskland.

Ambassaden har det overordnede ansvaret for samordning av Norges nærings- og profileringstiltak i Tyskland. Næringsrådet for Tyskland, hvor blant annet Innovasjon Norge, Sjømatrådet og representanter for næringslivet deltar, fungerer som et rådgivende kontaktorgan for ambassaden.

En viktig del av profileringen er knyttet til Norge som reisemål. Tyskland er norsk reiselivsnærings viktigste utenlandsmarked. Sammen med norsk og tysk reiselivsnæring gjennomfører derfor Innovasjon Norge store profilerings- og markedsføringskampanjer på det tyske markedet.

De årlige arrangementene på blant annet ambassaden i forbindelse med åpningen av Internationale Grüne Woche (IGW) er også en arena for profilering, omdømmebygging og nettverksbygging mellom politikere og næringsaktører.

Tiltak:

- Samordne sentrale nærings- og profileringstiltak, hvor det er betydelige synergieffekter mellom bedriftenes markedsføring og den generelle Norgesprofileringen. Årlige fellesmøter mellom Næringsrådet og Norsk-Tysk Handelskammer. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin, Innovasjon Norge, Sjømatrådet og Nærings- og profileringsrådet for Tyskland.
- Fremme av bedret markedsadgang for norsk sjømat er en integrert del av den løpende kontakten med tyske myndigheter. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin i samarbeid med UD og NFD.
- Samordne ambassaden i Berlin og Innovasjon Norges arbeid med profilering av Norge som reisemål. Ansvarlig: Innovasjon Norge i samarbeid med ambassaden i Berlin.
- Tilrettelegge for teknologioverføring mellom norske og tyske bedrifter gjennom kontaktformidling, informasjonsspredning, seminarer og workshops. Ansvarlig: Innovasjon Norge, ambassaden i Berlin og nærings- og profileringsrådet.
- Etablere nettverk og allianser mellom norske og tyske bedrifter og forsknings- og utviklingsmiljøer for å utnytte teknologiske fortrinn til å fremme internasjonalisering av norsk næringsliv. Ansvarlig: Innovasjon Norge og Norges forskningsråd.
- Bistå enkeltbedrifter med rådgivning og assistanse ved internasjonalisering mot det tyske markedet. Ansvarlig: Innovasjon Norge i samarbeid med ambassaden i Berlin og Sjømatrådet.
- Tilrettelegge for at bildet av Norge som et moderne, miljøvennlig og høyt utviklet industriland fester seg i tysk næringsliv, tysk media og tysk opinion. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og Innovasjon Norge.

- Følge opp dialogen med Tyskland om økonomiske forhold gjennom årlige møter i Den tysk-norske europapolitiske og økonomiske kommisjon. Fortsette det gode samarbeidet med Tyskland på det maritime området innen ulike internasjonale fora. Ansvarlig: Nærings- og fiskeridepartementet i samarbeid med utenriksdepartementet.
- Utnytte den årlige norske deltagelsen under Internationale Grüne Woche (IGW) til å forsterke nettverksbygging og bygge omdømmet for norske mat- og reiselivsopplevelser. Ansvarlig: Landbruks- og matdepartementet.

Energipolitikk

Målsetning: Norge oppfattes som en stabil og sikker leverandør av energi til Tyskland. Etter Tysklands vedtak om avvikling av atomkraft er det rom for at gass kan oppnå en større andel i den tyske energisammensetningen, men foreløpig har kull økt sin markedsandel grunnet lav karbonpris. Det er også derfor viktig å arbeide for å opprettholde/styrke gassens rolle i tysk energisammensetning. Gass vil også kunne være en viktig brobygger til et fremtidig lavutslippssamfunn.

Regjeringen har gitt Statnett konsesjon til to nye utenlandsforbindelser for kraft, én til Tyskland og én til Storbritannia. Til sammen vil disse øke Norges kapasitet for kraftutveksling med utlandet med nesten 50 prosent.

Statnett samarbeider med den tyske systemoperatøren TenneT og den tyske statseide banken Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) om prosjektet, Nord.Link. Forbindelsen er på 1400 megawatt (MW), og vil gå fra Tonstad i Vest-Agder til Wilster i Tyskland. Forbindelsen vil bidra til verdiskaping ved handelsinntekter på forbindelsen og ved at norsk kraftproduksjon øker sin verdi. Omleggingen til fornybar energi i Europa vil samspille godt med Norges kraftsystem med mye vannkraft. Det legges til grunn at nytten ved å etablere forbindelsene vil overstige kostnadene.

Det tyske kraftmarkedet har gjennomgått store endringer de senere årene. Lave kraftpriser har medført sviktende lønnsomhet i mer konvensjonell kraftproduksjon - noe som også påvirker lønnsomheten til en kabel. Det er derfor viktig at markedsregulering og energipolitikken er slik at fornuftige investeringer faktisk gjennomføres.

Bakgrunn: Omstilling til et bærekraftig lavutslippssamfunn innen 2050 er blant de viktigste temaer i tysk politikk. Hensikten med «Energiewende» fra 2011 er en sikker, betalbar og miljøvennlig energiforsyning i fremtiden. Tyskland har ambisiøse mål: sammenlignet med 1990-nivå skal klimagassutslipp være redusert med 40 prosent innen 2020, 55 prosent innen 2030 og 80-95 prosent innen 2050. Sammenlignet med 2008 skal

strømforbruket være senket med 10 prosent innen 2020 og være halvert innen 2050. All kjernekraft skal være avviklet innen 2022.

De bilaterale forbindelsene på energiområdet står i en særstilling. Over 70 prosent av vår eksport til Tyskland er gass og noe olje. Norge dekker mer enn en tredel av Tysklands gassforbruk.

Regjeringens politiske plattform understreker at omleggingen av energiforsyningen i Europa gir store muligheter for verdiskapning i Norge basert på våre energiresurser. Vi må utnytte de mulighetene dette gir oss, både når det gjelder leveranser av energi og produkter fra norsk industri.

Tiltak:

- Arbeide for å fremme gassens rolle i tysk energiforsyning gjennom kontakt med tyske myndigheter. Ansvarlig: Olje- og energidepartementet med støtte fra Utenriksdepartementet.
- Arbeide for velfungerende markeder som muliggjør investering i elkabelprosjektet. Ansvarlig: Olje- og energidepartementet med støtte fra Utenriksdepartementet.
- Fortsette å vektlegge energidialogen på politisk nivå mellom OED og det tyske økonomi- og energidepartementet. Ansvarlig: Olje- og energidepartementet.
- Informere om norsk energi i samtaler med tyske energipartnere og ved politiske besøk, herunder delegasjonsbesøk til og fra tyske delstater. Ansvarlig: Olje- og energidepartementet og Utenriksdepartementet.
- Synliggjøre norsk-tysk energisamarbeid gjennom organisering av seminarer der Norge som energipartner presenteres. Ansvarlig: Olje- og energidepartementet.

Nordområdene

Målsetting: Tilrettelegge for målrettet dialog med Tyskland om utviklingen av nordområdene.

Bakgrunn: Norge legger i dialogen med Tyskland vekt på å sikre forståelse og respekt for norske interesser i nord. Dialogen bidrar samtidig til å øke vår kjennskap til tyske prioriteringer og til utvikling av konkrete samarbeidsprosjekter. Fra tysk side knytter det seg særlig interesse til nye handelsveier og skipsfart, petroleumsutvikling og energisikkerhet samt forskning og miljø. Oppfølging av dialogen skjer på politisk nivå,

i embetskonsultasjoner, i direkte kontakt mellom næringslivsaktører og i målrettede seminarer som også involverer forskere, forskningsinstitusjoner og media.

Tiltak:

- Videreføre og utdype den bilaterale nordområdedialogen på ulike nivå og innenfor forskjellige fora. Politiske kontakter, embetskonsultasjoner, som den nyopprettede norsk-tyske kontaktgruppen for Arktis, næringslivsseminarer og akademiske seminarer må benyttes til å fremme en bred dialog tilpasset Tysklands interesser. Jevnlig kontakt på statssekretærnivå ønskes også videreført og utdypet. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, berørte fagdepartementer og ambassaden i Berlin.
- Tilby å tilrettelegge for samarbeid om konkrete prosjekter innenfor Arktisk råds arbeidsgrupper der Norge og Tyskland har sammenfallende interesser. Ansvarlig: Utenriksdepartementet i samarbeid med berørte departementer
- Videreføre hospiteringsordninger i de norske og tyske utenriksdepartementene knyttet til energi og nordområdene. Ansvarlig: Utenriksdepartementet og ambassaden i Berlin.
- Tilrettelegge for forskningssamarbeid om nordområdene, jf. tiltak under forsknings- og innovasjonssamarbeid. Ansvar: Utenriksdepartementet og berørte fagdepartement.
- Arrangere pressereiser for utvalgte tyske journalister. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin.

Klima- og miljøpolitikk

Målsetting: For å fremme grønn økonomi og en lavutslippsutvikling i Europa vil det være viktig å videreføre kontakten med Tyskland om klima- og miljøpolitikk.

Bakgrunn: Tysk interesse for energisikkerhet, klimapolitikk og nordområdene gir mulighet for å videreføre og styrke samarbeidet på disse feltene. Tyskland spiller en sentral rolle i videreutviklingen av EUs arbeid innen klima, miljøteknologi, ressurseffektivitet, naturforvaltning, grønn økonomi og forskning. Det er naturlig å videreføre kontakten med Tyskland på disse områdene for å fremme grønn økonomi og lavutslippsutvikling i Europa. Norge og Tyskland bør ha en felles interesse i å støtte opp om forskning, utvikling og bruk av karbonfangst og lagring (CCS) og i at dette anvendes

for nye fossile kraftverk. Implementering av konvensjonen om biologisk mangfold og videreutvikling av kunnskapsgrunnlaget gjennom etableringen av et internasjonalt naturpanel (IPBES) er i en viktig fase, og Tyskland er en viktig samarbeidspartner i dette. Tyskland ønsker å videreføre forskningssamarbeidet på Svalbard og samarbeidet for å få frem ny klima- og miljøkunnskap som kan bidra til en styrkning av det internasjonale regelverket.

Tiltak: (se også enkelte av tiltakene under temaene energipolitikk og nordområdene)

- Stimulere til styrket forsknings- og utdannelsessamarbeid innen polarforskning, herunder forsknings- og høyere utdannelsessamarbeid på Svalbard. Ansvarlig: Forskningsrådet i dialog med Klima- og miljødepartementet og Kunnskapsdepartementet.
- Styrke dialogen på embetsnivå med Tyskland om bredere energi- og klimapolitiske spørsmål. Ansvarlig: Utenriksdepartementet med støtte fra Olje- og energidepartementet og Klima- og miljødepartementet.
- Følge opp dialogen med Tyskland om energi-, klima- og miljøteknologi, herunder fangst og lagring av CO₂ gjennom dialog, seminarer og workshops. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet, ambassaden i Berlin, Innovasjon Norge og Intpow.

Tilrettelegge for samarbeid med Tyskland om klima- og miljøforskning, jf. tiltak under forsknings- og innovasjonssamarbeid, spesielt gjennom Horisont 2020.

Ansvar: Forskningsrådet

- Styrke dialogen på embetsnivå om gjennomføring av konvensjonen om biologisk mangfold og utvikling av naturpanelet (IPBES). Ansvarlig: Klima- og miljødepartementet i samarbeid med Utenriksdepartementet.

Forsknings- og innovasjonssamarbeid

Målsetting: Utvide og synliggjøre samarbeidet mellom norske og tyske universiteter, høyskoler, forskningsinstitusjoner, næringslivsaktører, forskere og forskergrupper.

Bakgrunn: Tyske universiteter og forskningsmiljøer er blant de beste i Europa. Styrket kontakt, særlig på strategisk nivå, med de tyske forsknings- og utviklingsmiljøene vil kunne bidra til å videreutvikle kvaliteten i norsk høyere utdanning og forskning og gi økte muligheter for innovasjon i privat og offentlig sektor.

Tyskland og Norge samarbeider nært innenfor EUs forskningsaktiviteter. Tyskland var sammen med Storbritannia, Norges viktigste samarbeidsland i EUs 7. rammeprogram. Det er gode muligheter for nært samarbeid med tyske partnere i det nye rammeprogrammet for forskning og innovasjon, Horisont 2020, som løper fra 2014 til 2020. Norge og Tyskland samarbeider også tett om en rekke aktiviteter innenfor Det europeiske forskningsområdet (ERA), herunder ti felleseuropeiske forskningsprogrammer (Joint Programming Initiatives – JPI) som skal finne løsninger på store samfunnsutfordringer, og i en rekke felles forskningsinfrastrukturprosjekter.

Tyskland og Norge har ofte sammenfallende interesser og synspunkter i EU-forskningsssammenheng. Tyskland er derfor en av våre viktigste samarbeidspartnere på myndighetsnivå.

Norske og tyske forskere samarbeider også gjennom internasjonale grunnforskningsinstitusjonene som CERN og EMBL.

Nordområdemidler kan gi grunnlag for nye samarbeidsprosjekter i tilknytning til forskningsmiljøet og forskningsinfrastrukturen på Svalbard.

Forskningsrådet administrerer flere stipendordninger som bidrar til mobilitet av norske studenter og forskere til Tyskland som kan danne grunnlag for videre forskningssamarbeid.

Svalbard er en viktig arena for samarbeidet innen klima- og polarforskning. Tyskland og Frankrike har en forskningsstasjon i Ny-Ålesund, AWIPEV Arctic Research Base, og er blant de største aktørene målt i antall forskerdøgn. Tyskland er partner i Alomar (atmosfæreobservatorium på Andøya) og bruker jevnlig Andøya Rakettskytefelt for å hente inn ytterligere data fra forskningsraketter.

Tiltak:

- Initiere workshops med utvalgte tyske og norske FoU-aktører innenfor bestemte forskningstemaer, hvor også teknologi og næringsmessige anvendelser vektlegges. Ansvarlig: Innovasjon Norge og Norges forskningsråd.
- Fortsette å tilrettelegge for norske forskningsmiljøer og bedrifters deltagelse i Horisont 2020 og relevante initiativer innenfor Det europeiske forskningsområdet (ERA), sammen med tyske partnere. Ansvarlig: Norges forskningsråd og Innovasjon Norge.

- Fortsette å synliggjøre og videreutvikle samarbeidet knyttet til blant annet Horisont 2020 og ERA. Ansvar: Kunnskapsdepartementet og Norges forskningsråd.
- Fortsatt fokus på eksisterende stipendordninger og mobilitetsordninger innenfor Horisont 2020. Ansvar: Norges forskningsråd.
- Utnytte Svalbard, herunder UNIS (Universitetssenteret på Svalbard) og den tysk-franske forskningsstasjonen i Ny-Ålesund, som plattform for samarbeid innen polare fagfelt og andre prioriterte fagområder. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet, andre relevante departementer (særlig NFD, OED og KLD) og Norges forskningsråd.
- Arrangere pressereiser for tyske journalister slik at de blir bedre kjent med og kan formidle forskningen som skjer på Svalbard. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin.
- Legge til rette for utveksling på departements- og forskningsrådsnivå. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet og Norges forskningsråd.

Utdannelsessamarbeid

Målsetting: I lys av det brede samarbeidet mellom Norge og Tyskland har man på norsk side en egeninteresse av å øke kunnskapen om Tyskland og ferdigheter i det tyske språk hos norske skoleelever og studenter. Det er også viktig å øke antallet tyskstudierende, tyske studenter i Norge, norske studenter i Tyskland og bidra til å utvide samarbeidet mellom norske og tyske universiteter og høyskoler.

Bakgrunn: Det er ønskelig å videreutvikle det faglige samarbeidet mellom norske og tyske læresteder og øke antallet norske studenter i Tyskland og omvendt. Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) skal sammen med universitetene og høyskolene bidra til økt internasjonalisering av norsk høyere utdanning. Antallet norske studenter i Tyskland har gått kraftig ned de siste 20 årene til et stabilt lavt nivå. Samtidig er Tyskland det mest populære landet for norske Erasmus-studenter, og Norge er et populært land for tyske studenter. UNIS på Svalbard, med studietilbud innenfor polare fagområder, er også et attraktivt studiested for tyske studenter.

Det tysk-norske studiesenteret i Kiel spiller en viktig rolle i å tilrettelegge for norsk-tysk samarbeid, blant annet ved å arrangere fagseminarer og kultur- og språkkurs.

Tysklands betydning som Norges viktigste partner i Europa bør reflekteres i det norske folks kunnskaper om Tyskland og forståelse for betydningen av å beherske tysk språk. Ferdigheter i tysk er viktig for arbeidet med å bygge opp og vedlikeholde en bred tysklandkompetanse.

Tiltak:

- Aktiv bruk av eksisterende utvekslingsprogrammer for å fremme studentmobiliteten og til å utdype utdannessamarbeidet mellom norske og tyske utdannelseinstitusjoner på alle nivåer, fra barnehage til høyere utdanning. Erasmus+ er spesielt viktig i denne sammenheng. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet og SIU.
- Tilrettelegge for samarbeid mellom skoler gjennom kontakt med utdannelsemyndighetene i Norge og Tyskland, på nasjonalt nivå, på fylkes- og delstatsnivå, blant annet gjennom Erasmus+. Ansvarlig: SIU og Willy-Brandt-stiftelsen.
- Utnytte Det tysk-norske ungdomsforumet (DNJF) som viktig møteplass for norsk og tysk ungdom, og til å stimulere språkinteressen og kulturforståelsen. Ansvarlig: DNJF, ambassaden i Berlin, Tysklands ambassade i Oslo og Kunnskapsdepartementet
- Bistå norske kommuner og fylkeskommuner som ønsker å styrke tyskundervisningen i ungdomsskolen og videregående skole. Ansvarlig: Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen og ambassaden i Berlin gjennom foredrag for skoleklasser.
- Bologna-prosessen bør brukes som en plattform for å styrke samarbeidet innen høyere utdanning. Det er ønskelig med et spesielt fokus på felles studieprogrammer Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.
- UNIS skal brukes som plattform for utdannessamarbeid innen polare fagfelt. Ansvar: Kunnskapsdepartementet.
- Avtale om omgjøring av Den tyske skolen i Oslo til en norsk-tysk bikulturell skole ble inngått i 2010. Avtalen innebærer en kombinasjon av det norske og tyske skolesystemet, og elevene mottar både norsk og tysk vitnemål etter

gjennomført videregående opplæring. Avtalen videreføres. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

- Avtalen «Gjør det!» om gjensidig utveksling av lærlinger som ble inngått i 2003 videreføres, eller eventuelt integreres i Erasmus+. Det bør vurderes om «Gjør det!» kan utvides til andre programmer enn de yrkesfaglige. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet og SiU
- Det norske Steffens-professoratet i norsk-tysk kulturhistorie ved Humboldt-universitetet videreføres. Ansvarlig: HF-fakultetet ved UiO.
- Fortsatt støtte opp om og trekke veksler på det tysk-norske studiesenteret i Kiel for gjennomføring av fagseminarer, kultur- og språkkurs. Ansvarlig: UiB og ambassaden i Berlin.
- Bidra til å styrke skandinavistikkmiljøene ved tyske universiteter, herunder ivaretagelse av eksisterende økonomiske bidragsordninger. Ansvarlig: Utenriksdepartementet i samarbeid med SIU og ambassaden i Berlin.
- Vurdere behovet for andre virkemidler for å øke andelen som tar tysk i skolen og på universitet og høyskoler samt andelen norske studenter som velger Tyskland som studieland. Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet i samarbeid med underliggende etater og andre relevante aktører.

Kultursamarbeid

Målsetting: Styrke kulturutvekslingen mellom Norge og Tyskland, bidra til bærekraftig toveis samarbeid og verdiskapning innenfor kultur og kreative næringer. Etablere og ivareta et bredest mulig nettverk av kontakter i Tyskland.

Bakgrunn: Kultursamarbeidet med Tyskland er viktig av minst tre grunner; verdiskapnings- og markedsaspektet, behovet for kompetanseoverføring (særlig med tanke på internasjonalisering av bransjen) tilbake til norsk kulturliv og kulturens rolle for Norges omdømme i Tyskland. Det er et mål ytterligere å styrke Norges omdømme som kulturnasjon, også fordi aktivitet på dette feltet styrker Norge på andre områder.

Tyskland og særlig Berlin er en helt sentral inngangsport og arena for norske kunstnere, og bidrar til å internasjonalisere den norske kunstscenen. Det finnes for øvrig en rekke stipendordninger for kunstnere og kulturarbeidere som Ruhrgas-stipendiene, RWE DEAs musikk-stipender, Willy-Brandt-stiftelsens stipender fra de ulike norske forvaltningsorganisasjonene på kulturområdet og Det tyske akademiske utvekslingstjenesten (DAAD).

Aktuelle nettverk omfatter norske og tyske organisasjoner, kulturinstitusjoner, kulturnæringene, akademia, politiske partier, enkeltpolitikere eller lokale og regionale enheter så vel som media. I lys av Tysklands føderale struktur, er nettopp en regional tilnærming meget viktig.

Undervisning i norsk språk og samfunn ved tyske læresteder bidrar til å styrke båndene mellom de to land. Norge trenger kompetanse om Tyskland og det tyske språk. Det legges derfor vekt på skoleutvekslingsprosjekter, nettverksprosjekter for ungdom (Tysk-norsk ungdomsforum) og studentutveksling.

Det er klare synergier å hente i kultur- og profilerings-satsingen og den innsats som gjøres på det politiske, økonomiske og næringsrelaterte området i Tyskland. Aktiv kultur- og profilerings-satsning underbygger det gode norske omdømme i Tyskland, og utgjør en integrert del av den utadrettede innsats som gjennomføres fra norsk side.

Tiltak:

- Utnytte høynivåbesøk og større kulturmanifestasjoner til å skape oppmerksomhet omkring Norge både i media og samfunnet forøvrig. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og Innovasjon Norge.
- Styrke utvekslingen av kunstnere og kulturarbeidere mellom Norge og Tyskland gjennom blant annet å sikre videreføring av reisestøtte, ulike stipendordninger og aktiv utnyttelse av besøksprogrammer. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Kulturdepartementet, departementets samarbeidsinstitusjoner innen kulturfeltet OCA, Music Norway, Norla, Norsk design- og arkitektursenter, Norske kunsthåndverkere, Danse- og teatersentrum og Norsk filminstitutt samt ambassaden i Berlin.
- Identifisere og fokusere på deltagelse i fora som kan bidra til bærekraftig samarbeid mellom norske kunstnere, utøvere og kommersielle aktører i Tyskland. Videreutvikle kontakten og samarbeidet mellom norske og tyske kulturinstitusjoner, festivaler og andre aktører. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin, forvalterorganisasjonene på kulturfeltet og Innovasjon Norge.
- Bidra til økt kompetanse i og internasjonalisering av norsk kulturliv gjennom «speed-dating» -programmer, «business-to-business» -møter og bilaterale seminarer. Ansvarlig: Utenriksdepartementet i samarbeid med andre relevante fagdepartement, forvaltningsorganisasjonene og ambassaden i Berlin.
- Vurdere et mulig forslag fra NORLA og Forleggerforeningen om at Norge skal være hovedgjesteland på Bokmessen i Frankfurt i 2019, for å løfte Norge frem som

kulturnasjon og styrke det norske omdømme som mateksportør, ressursforvalter og reiselivsdestinasjon. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Kulturdepartementet, Innovasjon Norge, ambassaden i Berlin (i samarbeid med NORLA og Forleggerforeningen).

Justispolitikk og toll- og politisamarbeid

Målsetting: Videreutvikle det internasjonale justissamarbeidet med Tyskland. Utnytte og styrke det operative toll- og politisamarbeidet, herunder grensekontrollen mellom Norge og Tyskland.

Bakgrunn:

Tyskland vil i tillegg til Norden fortsatt være det viktigste samarbeidslandet i Europa og innen Schengen-området, både i forhold til persontrafikk, men også i det asyl- og migrasjonspolitiske samarbeidet og i arbeidet med bekjempelse av grensekryssende kriminalitet som narkotikahandel.

Både Tyskland og Norge deltar i det baltiske samarbeidsprosjektet Baltic Sea Task Force on Organised Crime (BSTF). Dette er et samarbeidsforum på operativt og politisk nivå.

Mye av narkotikasmuglingen til Norge og resten av Norden går i transitt gjennom Tyskland. Dette er en viktig årsak til at det nordiske politi- og tollsamarbeidet i Norden (PTN) siden 1984 har vært representert med en sambandsmann i Berlin. Sambandsmannen formidler relevant informasjon til alle de nordiske land og vertslandet. Fra 2009 har organisasjonen styrket Berlin-kontoret med en tjenestemann fra norsk tollvesen ved ambassaden for å kunne håndtere den stadig økende saksmengden, vedlikeholde og utvide allerede eksisterende viktige kontaktnettet innen tysk toll og politi.

Tyskland har store forskningsmiljøer, lang erfaring med radikaliseringsprosjekt fra ulike grupperinger og voldelig ekstremisme. Tyskland har som EUs viktigste medlemsland, stor betydning for europeisk justispolitikk, og det eksisterer i dag et tett samarbeid mellom våre to land blant annet innenfor Schengen, Interpol og Europol.

Tiltak:

- Fortsatt tett kontakt med Tyskland i internasjonalt justissamarbeid. Ansvarlig: Justis- og beredskapsdepartementet og ambassaden i Berlin.

- Aktivt fremme betydningen av BSTF i samtaler med Tyskland. Ansvarlig: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Fortsatt operativt samarbeid mellom norske og tyske tollmyndigheter, bl.a. gjennom oppsøkende virksomhet. Ansvarlig: ambassaden i Berlin og Toll- og avgiftsdirektoratet.
- Iverksette og fremme et nærere bilateralt samarbeid, dialog og erfaringsutveksling mellom Tyskland og Norge på feltet radikaliserings og voldelig ekstremisme. Ansvarlig: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Invitere til gjensidig kunnskapsutveksling om nasjonale, sivile krisehåndteringskonsept og øvelsessamarbeid. (jf. St.prp. nr. 1 2013-2014 – s.138). Som følge av Tysklands føderale system kan et særskilt samarbeid med de nordtyske delstatene være aktuelt. Ansvarlig: Justis- og beredskapsdepartementet og ambassaden.
- Videreføre konsultasjoner på embetsnivå om samarbeidet knyttet til sivil krisehåndtering og gjenoppbygging i land der Tyskland og Norge er aktive, som f. eks. i Afghanistan. Ansvarlig: Utenriksdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og ambassaden.

Transportsamarbeid

Målsetting:

Sikre gode transportforbindelser for gods og passasjerer mellom Norge og Europa, på vei, bane og sjø, gjennom nær dialog og samarbeid med tyske myndigheter. Sikre norske luftfartsinteresser i internasjonale organisasjoner og overfor tredjeland som EU-kommisjonen har etablert bilaterale avtaler med. Gjøre det mer attraktivt for utenlandske (tyske) entreprenører og selskaper å konkurrere om oppdrag i Norge

Bakgrunn:

Et nært samarbeid med tyske myndigheter er viktig for å sikre hovedforbindelsene for person- og godstransport mellom Norge og Europa. Godskorridor 3 Oslo/Stockholm - Palermo er særlig viktig som en sentral del av EUs TEN-T kjernenettverk.

Tyskland vil i kraft av størrelse, beliggenhet og kompetanse, med ledende entreprenørselskaper i Europa, være en viktig alliansepartner. Tyske selskaper kan konkurrere om norske transportoppdrag, både på infrastruktur og trafikksiden.

EU-kommisjonen forhandler på vegne av medlemslandene en rekke tredjelsavtaler på luftfartens område. Disse er ikke omfattet av EØS-avtalen, men får likevel konsekvenser for Norge på grunn av vår tilknytning til det indre marked. Norske myndigheter arbeider for at Norge skal kunne slutte seg til avtalene for å sikre at norske operatører sikres likeverdige vilkår som operatørene innenfor EU. Dette er en krevende prosess, og det er av stor betydning om EU-kommisjonen og større EU-land som Tyskland gir støtte til norske myndigheter i dette arbeidet.

EU-kommisjonen fremforhandler avtaler med europeiske luftfartsorganisasjoner som EUROCONTROL, hvor også Norge er medlem. EUROCONTROL har utviklet seg til å bli en viktig organisasjon for Kommisjonen i arbeidet med å etablere Det felles europeiske luftrommet (Single European Sky). Det er viktig for Norge at EUROCONTROL opprettholdes som en mellomstatlig organisasjon der Norge kan øve innflytelse på lik linje med øvrige medlemsland. Flere EU-land som Tyskland har også gitt uttrykk for dette. Et nærmere samarbeid med Tyskland innenfor rammen av EUROCONTROL er derfor formålstjenlig.

Tiltak:

- Samarbeide om korridoren fra Norge via Sverige og Danmark til Tyskland som en del av TEN-T sitt kjernenettverk. Ansvarlig: Samferdselsdepartementet
- Tilrettelegge for at utenlandske selskaper, deriblant tyske, skal kunne konkurrere om viktige kontrakter innenfor transportsektoren i Norge. Ansvarlig: Samferdselsdepartementet
- Sikre tysk støtte til at EU stiller seg bak Norges arbeid med å slutte seg til EUs luftfartsavtaler med tredjeland samt søke et mer aktivt samarbeid med Tyskland innenfor rammen av EUROCONTROL. Ansvarlig: Samferdselsdepartementet.

Familie- og likestillingspolitikk

Målsetting: Benytte og fremme norsk familie- og likestillingspolitikk som en del av omdømmesatsingen i Tyskland.

Bakgrunn: Det er stor interesse for norsk familie- og likestillingspolitikk i Tyskland. Norge har blitt et naturlig referansepunkt i tysk debatt om kvoteringsregler, familieordninger og mansroller. Dette har betydning for Norges omdømme i Tyskland og skjøt for alvor fart da tidligere næringsminister Ansgar Gabrielsen åpnet for kvoter i norske bedriftsstyrer og ved statsbesøket til Tyskland i 2007 da Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i samarbeid med det tyske familiedepartementet arrangerte en konferanse om bedriftsøkonomisk suksess og likestillings- og familiepolitikken.

Tiltak:

- Videreutvikle samarbeidet med Tyskland om familie- og likestillingspolitikk, både nordisk og bilateralt gjennom dialog, seminarer og foredrag. Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og ambassaden i Berlin.

Regionalt samarbeid

Målsetting: Styrke samarbeidet mellom lokale og regionale myndigheter i Norge og Tyskland.

Bakgrunn: Tysklands føderale struktur innebærer at mye kompetanse og myndighet ligger på delstatsnivå. Derfor bør den allerede brede kontakten mellom norske og tyske kommuner, fylkeskommuner og delstater ytterligere forsterkes. Det regionale samarbeidet med Tyskland konsentrerer seg om de tre nordtyske delstatene; Schleswig-Holstein, Hamburg og Mecklenburg-Vorpommern som sammen har et sterkt engasjement på subregionalt nivå i Østersjøsam arbeidet. Østlandssamarbeidet har en egen samarbeidsavtale med Schleswig-Holstein.

Tiltak:

- Følge opp og videreutvikle det regionale samarbeidet med Tyskland. Ansvarlig: Utenriksdepartementet i samarbeid med KS, Østlandssamarbeidet og ambassaden i Berlin.
- Sette fokus på erfaringsutveksling og samarbeid innenfor fornybar energi og lavkarbonsamfunnet i lys av Tysklands Energiwende. Ansvarlig: Ambassaden i samarbeid med Østlandssamarbeidet og de nordtyske delstatene.
- Støtte opp om det interregionale samarbeidet i Østersjøregionen der både norske fylkeskommuner og tyske delstater er aktive. Utnytte de norsk-tyske relasjonene ved norsk deltagelse i aktiviteter innenfor EUs østersjøstrategi. Ansvarlig: Utenriksdepartementet i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Østlandssamarbeidet og ambassaden i Berlin.
- Opprette en rubrikk for regionalt samarbeid på Norgesportalen, der norske kommuner og fylkeskommuner halvårlig oppfordres til å registrere samarbeidsprosjekter med Tyskland. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin.

Profileringsarbeid

Målsetting: Øke bevisstheten om Norge i Tyskland og Tyskland i Norge. Bygge opp under et tydelig og godt omdømme for Norge i Tyskland.

Bakgrunn: Profileringssatsningen har klare synergieffekter med innsatsen som gjøres på det politiske, økonomiske- og næringsrelaterte området og kulturfeltet i Tyskland. Norgesportalen i Tyskland er blant de mest besøkte og et viktig verktøy for å nå ut til befolkningen. Det utvikles stadig nye digitale kommunikasjonsverktøy og Norge må være synlig. Ambassaden er pr. i dag på Facebook og Instagram, men vurderer hele tiden disse plattformene i lys av den digitale utviklingen.

Tiltak:

- Fremme et enhetlig og godt omdømme for Norge gjennom målrettede og samkjørte profileringstiltak på de ulike fagområdene. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og de relevante fagdepartement.
- Bruke besøksprogrammet (representanter fra kulturbransjen og pressen) systematisk overfor representanter fra offentlig og privat sektor på områder av gjensidig interesse. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin i samråd med Utenriksdepartementet.
- Aktiv og resultatorientert innsats rettet mot tysk presse og elektroniske medier, samt bruk av egen Norgesportal. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin i samråd med Utenriksdepartementet.
- Bidra til et tidsriktig bilde av Tyskland og de norsk-tyske forbindelser i Norge, blant annet gjennom de foredrag som ambassaden holder for besøkende grupper, ulike organisasjoner og skoleungdom. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin.
- Benytte den sterke nordiske «merkevaren» og de nordiske ambassadenes samlokalisering i fremme av norsk kultur, innovasjon og næringsliv. Ansvarlig: Ambassaden i Berlin i samarbeid med norske og nordiske aktører.
- Støtte German Norwegian Network (GNN) i samarbeid med den tyske ambassade i Oslo). Ansvarlig: Ambassaden i Berlin og den tyske ambassaden i Oslo.
- Fortsette arbeidet med Det tysk - norske ungdomsforumet og sikre videre finansiering. Ansvarlig: Ambassaden i samarbeid med Utenriksdepartementet, Kunnskapsdepartementet, den tyske ambassaden i Oslo og eksterne samarbeidspartnere.

- Skape og videreutvikle kontakter innen tysk presse og videreføring av støtte til det nordisk-tyske utvekslingsprogrammet for yngre journalister (Internationale Journalisten Programm). Ansvarlig: Ambassaden i samarbeid med Utenriksdepartementet.

Andre profileringstiltak:

- Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen arbeider med å utvikle et stipendprogram for å videreutvikle norske ungdomspolitikeres tysklandskompetanse. Programmet vil ventelig inneholde et toukers språkkurs og besøksopplegg i Berlin.
- Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen arbeider med å utvikle et stipendprogram for å videreutvikle norske journalisters tysklandskompetanse. Programmet skal knyttes opp mot Det internasjonale stipendprogrammet for journalister (IJP). Opplegget vil innebære kurs i tysk språk, kultur, samfunnsliv og politikk samt et besøksopplegg i Berlin. Kurset vil holdes i Oslo.
- Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen vil ta initiativ til å utvikle, organisere og gjennomføre en konferanseserie, den norske oppfølgeren av Norden gjenoppdager Tyskland. Det vil bli satt særlig fokus på språk, kultur og utdanning og mulighetene det moderne Tyskland kan gi oss. Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen vil søke finansieringsmidler hos Utenriksdepartementet og andre relevante aktører.

Oppfølging

Tiltakene som presenteres i handlingsplanen skal, når de er ferdig utviklet, følges opp på en konkret og systematisk måte. For å sikre god koordinering av det bilaterale arbeidet må strategien ha en forankring i alle berørte fagdepartementer. Den interdepartementale styringsgruppen står sentralt i dette arbeidet. Den har ansvaret for å gjennomgå strategien og for at de konkrete forslagene i handlingsplanen følges opp. Styringsgruppen møtes hvert halvår for å gjøre opp status for arbeidet med strategien og sette opp konkrete prioriteringer for det videre arbeid. Europa-avdelingen i Utenriksdepartementet leder styringsgruppen.